

Agnieszka Uniewska

O jakości pracy szkoły

WYDZIAŁ NAUK
EDUKACYJNYCH
UNIWERSYTETU WARSZAWSKIEGO

Agnieszka Uniewska

O jakości pracy szkoły

Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

Toruń 2013

Recenzent

dr hab. Marta Urlińska, prof. UMK

Opracowanie redakcyjne

Mirosława Buczyńska

Projekt okładki i opracowanie graficzne

Krzysztof Skrzypczyk

Zdjęcie na okładce: © iStock.com/Seti

Zdjęcie autorki na 4. stronie okładki: Andrzej Romański

Printed in Poland

© Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Mikołaja Kopernika
Toruń 2013

ISBN 978-83-231-3173-1

WYDAWNICTWO NAUKOWE UNIWERSYTETU MIKOŁAJA KOPERNIKA
ul. Gagarina 5, 87-100 Toruń

Redakcja: tel. (56) 611 42 95, fax (56) 611 47 05

e-mail: wydawnictwo@umk.pl

Dystrybucja: tel./fax (56) 611 42 38

e-mail: books@umk.pl

www.wydawnictwoumk.pl

Druk i oprawa:

Wydawnictwo Naukowe
Uniwersytetu Mikołaja Kopernika

Spis treści

Wstęp	7
ROZDZIAŁ I	
Jakość życia człowieka w kontekście współczesnego społeczeństwa polskiego	11
ROZDZIAŁ II	
Jakość w edukacji – ujęcie teoretyczne	25
ROZDZIAŁ III	
Wizja i misja szkoły w społeczeństwie uczącym się i w gospodarce opartej na wiedzy	47
ROZDZIAŁ IV	
Szkoła a potrzeby człowieka w perspektywie teorii potrzeb Abrahama Maslowa	67
ROZDZIAŁ V	
Nadzór pedagogiczny w systemie oświaty jako perspektywa oceny pracy szkoły. Podstawy prawne i organizacyjne	73
ROZDZIAŁ VI	
TQM jako przykład zastosowania filozofii jakości w szkole ...	93
ROZDZIAŁ VII	
Szkoła w perspektywie antropomorficznej, czyli jako ucząca się organizacja	105
Zakończenie	115
Bibliografia	131

SPIS TREŚCI

Aneksy

ANEKS 1

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej
z dnia 13 sierpnia 1999 r. 141

ANEKS 2

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu
z dnia 23 kwietnia 2004 r. 147

ANEKS 3

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej
z dnia 15 grudnia 2006 r. 159

ANEKS 4

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej
z dnia 7 października 2009 r. 167

ANEKS 5

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej
z dnia 10 maja 2013 r. 193

About the Quality of School's Work. Abstract 223

Wstęp

Jakość pracy szkoły jest pojęciem wywołującym ciągle wiele emocji, kontrowersji i dylematów, a jej badanie z wielu powodów jest czynnością trudną, czasami nawet niewdzięczną. Rodzi wiele rozterek i wątpliwości zarówno nauczycieli, jak też rodziców i uczniów. Szacowanie jakości i efektywności działań podejmowanych przez szkołę i w szkole nastrocza trudności wynikających choćby z faktu, że na finalny efekt pracy szkoły wpływa wiele czynników, nierzadko mających swoje źródło poza nią. Tym bardziej zrozumiałe wydają się podejmowane co jakiś czas próby udoskonalenia procedury szeroko rozumianej ewaluacji pracy szkoły, poszukiwania najbardziej adekwatnych i obiektywnych jej kryteriów, podobnie jak głosy sprzeciwu wobec niej.

Praktyka oceniania szkoły i efektów jej pracy jest powszechna i nie ogranicza się tylko do działań podejmowanych przez profesjonalistów. Wydaje się to zrozumiałe. Szkoła to instytucja o szczególnym znaczeniu, jednostkowym i społecznym. Pracuje przed bardzo złożonym i szerokim audytorium społecznym, jest przedmiotem zainteresowania zarówno uczniów i ich rodziców, nauczycieli, innych placówek oświatowych, naukowców, jak i władz oświatowych i państwowych, które przez prawo oświatowe dążą do zabezpieczenia swoich interesów w tej dziedzinie. Owo audyto-

rium szkoły sprawia, że jest ona również adresatką różnych, nierzadko sprzecznych, oczekiwań, potrzeb i wymagań. Sposób oceniania szkoły i jej pracy implikują przyjęte założenia i podstawy aksjologiczne, odnoszące się do jej społecznej misji, rozwiązań administracyjno-organizacyjnych i przypisywanych zadań. Jak zauważa Stanisław Kowalski, „prostym określeniem szkoła obejmujemy abstrakcyjnie uogólnioną, niezwykle złożoną i zróżnicowaną treść”¹. Podkreśla także, że zakres znaczeniowy pojęcia „szkoła” na przestrzeni lat ulegał i ulega nadal wzbogacaniu i różnicowaniu, równoległe z rozwojem społeczeństwa i systemu oświatowego. Szkoła stanowi wszak jeden z jego najistotniejszych elementów, choć nie jedyny. Według Wincentego Okonia, system oświaty to „działalność polegająca na upowszechnianiu wykształcenia ogólnego i zawodowego oraz realizowania zadań wychowawczych w celu zapewnienia jednostkom wszechstronnego rozwoju i pomyślnej egzystencji, a społeczeństwu więzi kulturalnych łączących jego przeszłość historyczną z teraźniejszością i budową pomyślnej przyszłości”². Szkoła jest zatem instytucją, w której dokonuje się proces masowego komunikowania kultury dorastającym pokoleniom, który – zgodnie z ideą *Long Life Learning* – jest uzupełniany i kontynuowany również w toku edukacji nieformalnej i pozaformalnej. W tym kontekście szeroko rozumiana edukacja jawi się jako „ogół wpływów na jednostki i grupy ludzkie, sprzyjających takiemu ich rozwojowi, aby w najwyższym stopniu stały się one świadomymi i twórczymi członkami wspólnoty społecznej, kulturowej i narodowej oraz były zdolne do aktywnej samorealizacji własnej tożsamości i własnego JA poprzez podejmowanie zadań ponadosobistych. [...] to prowadzenie drugiego człowieka ku wyższym poziomom rozwojowym i jego własna

¹ S. Kowalski, *Socjologia wychowania w zarysie*, Warszawa 1974, s. 207.

² W. Okoń, *Nowy słownik pedagogiczny*, Warszawa 1996, s. 203.

aktywność w osiągnięciu pełnych i swoistych dlań możliwości. To ogół czynności i procesów sprzyjających rozwojowi oraz stan ich efektów, czyli osiągnięty poziom kompetencji, tożsamości i podmiotowości”³.

Niniejsza praca jest próbą przyjrzenia się niektórym z perspektyw oceny jakości pracy szkoły. Ich wybór podyktowało obowiązujące prawo oświatowe, aktualne tendencje w sposobach postrzegania i definiowania organizacji ludzkich, również edukacyjnych, postulowane przemiany mentalne i organizacyjne w społeczeństwie uczącym się, a także coraz wyraźniejsza obecność w teorii i praktyce szkoły pewnych zjawisk cywilizacyjnych, w tym m.in. konkurencyjnej gospodarki wolnorynkowej i nowoczesnej filozofii jakości.

Praca składa się z siedmiu rozdziałów. Pierwszy rozdział zawiera analizy teoretyczne dotyczące jakości życia oraz podsumowanie wyników najnowszych badań nad poczuciem jakości życia współczesnego społeczeństwa polskiego. W rozdziale drugim omówiono główne zasady nowoczesnej filozofii jakości, opracowane i spopularyzowane przez Wiliama Edwarda Deminga. Zawarto także analizę kluczowego dla podjętych rozważań pojęcia jakości oraz ukazano jego kontekst. Rozdział trzeci poświęcony jest zagadnieniom misji i wizji szkoły w perspektywie społeczeństwa uczącego się. Obserwowana, coraz obszerniejsza paleta potrzeb i oczekiwań kierowanych pod adresem szkoły była inspiracją do rozważań zawartych w rozdziale czwartym. Jego treści skupiają się wokół poszukiwania odpowiedzi na pytanie o to, czy i w jakim zakresie szkoła może być środowiskiem, które przez zaspokajanie potrzeb człowieka stymuluje jego rozwój, dając mu nie tylko wiedzę, lecz także zbliżając do mądrości. W rozdziale piątym poddano analizie akty prawne, regulujące

³ Z. Kwieciński, *Edukacja jako wartość odzyskiwana wspólnie (Głos w dyskusji o uspołecznieniu szkoły)*, „Edukacja” 1991, nr 1, s. 89.

zasady i tryb sprawowania nadzoru pedagogicznego, w tym m.in. rozporządzenie ministra edukacji narodowej z dnia 13 sierpnia 1999 roku i jego kolejne nowelizacje oraz omówiono ich wpływ na podejmowane i realizowane w szkole działania projakościowe. Omówienie zasad systemu jakości TQM (Kompleksowego Zarządzania Jakością) jako możliwości wykorzystania w szkolnej praktyce wskazań filozofii jakości stało się osią rozważań zawartych w rozdziale szóstym. Narracje zamieszczone w rozdziale siódmym są wynikiem spojrzenia na szkołę i jakość jej pracy przez pryzmat teorii organizacji uczącej się, zdolnej do aktualizowania posiadanej wiedzy i jej twórczego wykorzystania.

Rozdział I

Jakość życia człowieka w kontekście współczesnego społeczeństwa polskiego

Jakość życia jest pojęciem wielowymiarowym i coraz precyzyjniej opisywanym w literaturze. Wiąże się z codziennymi doświadczeniami i przeżyciami człowieka. Jest kategorią dynamiczną, zmieniającą się w czasie i przestrzeni. Ma charakter interdyscyplinarny, a jej ocena może mieć zarówno charakter subiektywny, jak i obiektywny. Składa się na nią wiele czynników, nierzadko o charakterze intuicyjnym, których realizacja wywołuje u człowieka poczucie zadowolenia i spełnienia, dając siłę i motywując do różnorodnych działań.

Dla subiektywnego poczucia jakości życia najistotniejsze znaczenie mają cechy osobowościowe człowieka, jego aspiracje, styl życia i funkcjonowania w społeczeństwie i kulturze. Dla wielu ludzi satysfakcjonująca jakość życia jest silnie związana z dobrym zdrowiem, poczuciem własnej wartości, satysfakcjonującym życiem osobistym i zawodowym oraz kontaktami społecznymi, a także z poczuciem bezpieczeństwa i umiejętnością radzenia sobie w sytuacjach trudnych. Ocena jakości życia wiąże się zatem z reakcjami człowieka na jego doświadczenie w różnych sferach życia, a satysfakcja z jakości życia wynika z jednostkowego, indywidualnego poczucia dobrostanu i szczęścia. Takie ujęcie jakości życia

odnajdujemy w definicji Światowej Organizacji Zdrowia z 1997 roku, w której pojęcie to zostało scharakteryzowane jako stan pełnego fizycznego, umysłowego i społecznego dobrostanu, nie tylko braku choroby i kalectwa. W *Wielkiej Encyklopedii PWN*¹ jakość życia jest określana jako stopień zaspokojenia potrzeb materialnych i niematerialnych, jednostek, rodzin i zbiorowości. Jak należy rozumieć, im wyższy stopień zaspokojenia tych potrzeb, tym lepsza jakość życia.

Na gruncie nauk społecznych funkcjonuje wiele definicji i sposobów ujmowania jakości życia. Pomimo tej różnorodności jest to pojęcie często kojarzone ze stopniem zaspokojenia potrzeb człowieka, a jego zakres opisowy wymaga analizy zarówno czynników subiektywnych, jak i obiektywnych. Innymi słowy, poczucie jakości życia zależy nie tylko od stopnia zaspokojenia potrzeb, lecz także od sposobu ich zaspokojenia.

Tak właśnie jakość życia ujmują Ryszard Borowicz i Andrzej Kaleta. Według pierwszego z autorów jakość życia wiąże się z zaspokojeniem rozmaitych potrzeb, a w związku z tym stopień ich deprivacji można traktować jako próbę „opisu świata życia i przestrzeni, w której funkcjonują ludzie, rozpatrując to, co obiektywne (mierzalne zewnętrznie) i co subiektywne (stan świadomości, zadowolenie)². A. Kaleta jakość życia utożsamia z „potrzebami, które jednostka uważa za najistotniejsze dla swojego życia”³ oraz opinią jednostki na temat poziomu ich zaspokojenia.

W tym nurcie usytuowane są również poglądy Zygmunta M. Zimnego, który jakość życia łączy z jakością rozwoju osobowości człowieka (postrzeganego w kontekście kulturowym i cywilizacyjnym) i rozumie ją „jako poziom zaspokojenia potrzeb określonych jakościowo – najpierw potrzeb,

¹ *Wielka Encyklopedia PWN*, Warszawa 2002, s. 246.

² R. Borowicz, *Równość i sprawiedliwość społeczna*, Warszawa 1988, s. 21.

³ A. Kaleta, *Jakość życia młodzieży wiejskiej*, Toruń 1988, s. 32.